

ԶԳԵՍՏ ԵՒ ԶԱՐԴ

Ընդհանրապէս բոլոր փոքր ի շատէ ունեոր կանալք երկու ձեռք շոր են ունենում, մինը սովորական, լրաւոր, միւսը՝ տօնական, զսնուոր։ Աղջիկներէ, հարսներէ և նորատի կանանց հանդերձները կարմիր են լինում, իսկ պառաւանդները, մթնագոյն։ Աղջիկներէ հանդերձները բոլորովին նոյն են, միայն սրանք գլխի լարդարանք կրելու իրաւունք չունին, ալ միայն մի կարմիր կամ սպիտակ սեպլուխ են կապում։

Լիաւոր շորերը բաւական կեղտոտ և շատ տեղերից կարկատած են լինում, իսկ զսնուորները բաւական մաքուր և լաւ։

Մի քանի ձեռք զգեստ միաժամանակ ունենալու սովորութիւնը համարեա թէ բոլորովին չկալ։ Մինչև որ մինը չմաշուի՝ միւսը երբէք չեն կարում։ Մինչև անգամ շապիկ երկու, կամ առ առաւել՝ երեք հատ են ունենում, և փոխում են երկու շաքաթը մի անգամ։

Կանանց զգեստները ընդհանրապէս կարում են իրենք կանալք, սակայն այժմ գիւղերում, մանաւանդ Բագուի ազգեցութեան աւելի ենթարկուած տեղերում, լոյս են ընկել կանանց զգեստ կարող տղամարդ զերձակներ։ Սակայն պէտք է ասել, որ Միսիանում սրանց թիւը շատ փոքր է, որովհետեւ Բագուի ազգեցութիւնը այստեղ համեմատաբար թուլ է, մինչդեռ Գորիսի շրջանում անհամեմատ մեծ է։ Միմիայն խնձորեակ գիւղում, որ 800 տուն բնակիչ ունի՝ կանանց զգեստներէ 35 զերձակ կալ։

Կսնանց զգեստը բաղկանում է հետեւեալ մասերից.—

Շապիկ.—կարում են առաւելապէս ալըշի և կարմիր մահուդ վարի կտորներից, երբեմն էլ կարմիր մահուդ վարուց և կարմիր չթից։ Սրկար է և իջնում է մինչև ոտները։ Կուրծքը ամբողջապէս և առաջի երեսացող մասերը կարում են ալըշից կամ կարմիր մահուդ վարուց, իսկ մէջքը և լետեի չերեսացող մասը կարմիր մահուդ վարուց կամ չթից։ Կուրծքը բացւում է մինչև զօտկատեղին և կրծքի երկու կողմը, բացուածքի եզրերին կարուած է լինում արծաթի սիւրմա

և ապա կլապիտոն, օդոր աղմուտ, արծաթէ ուրբած թել, զալթանի վրայ փաթաթած: Օձիքը 16 սանտիմետր լայնութեան է լինում և առաջից ունենում է երկու կոճակ: Թևերը կարմիր մահուդվարուց և կամ չթից են լինում, նեղ են և ծալրերին կանաչ դանաուզ կարած, զառ զալթանով եզրափակած և թելերով ասղնէգործած: Սովորական շապիկը ալս զարդարանքները չէ ունենում:

Շոպկեկեր.—կարում են կարմիր խամ շիլից, սպիտակ կամ կապուտ խամ կտաւից: Փողերը նեղ են և երկար: Վերին ծալրը զարձուած, փոռնջանադարձ է կարուած, որի միջով անց է կացրած խռը օնը—բամբակեայ կամ բրդեայ մի կապ—որը հանգուստում են մի կողմում:

Ասխաղուզ.—հագնում են շապկի վրայ: Տօնականը զեռահասները կարում են ալըշուց, կարմիր մահուդվարի աստառով, իսկ հասակաւորները՝ մարինոսից, բամբապիա աստառով: Սովորականը գիւլի մախմուրից (որի արշ. արժէ 50—75 կ.) կամ կարմիր շիլաւից (թօփը արժէ 60 կ.) է լինում: Միայն մէջքը, որ չէ երեսում՝ կարմիր մահուդվարից է: Մէջքում բիւզմալով սեղմուելով՝ հասնում է մինչև ձեկից չորս մատ ցած: Կուրծքը եռանկիւնաձև բացուած է: Ամբողջ արխալուղի եզրերին կանաչ դանաուզից մի մատ լայնութեան ք'օղոս (մապաւէն) է կարած: Պորտի մօտ մի կոճակ է ամրացրած, որ լինում է մի հատ արծաթեայ 15 կամ 20 կողպեկանոց, ամբէն կանթած, ալսինքն ներքին երեսում մի կոնց լեւնեմած, իսկ օմէրո՞ (boutonnere) զալթանից է շինած: Թևքերը նեղ են լինում և բաւական երկար, այնպէս որ մօտ 17 սանտիմետր կախ են ընկնում և վերջանում են եռանկիւնաձև: Այս թևի կախ ընկած մասի շուրջը կարած է լինում զառ պալթա, եզրերին արծաթի, 4-5 սանտիմ. երկարութեան երեքական սիւրման և բմանանց մօտ եռանկիւնիներ են կաշում, միայն թևքի եռանկիւնաձև մասում եռանկիւնիները դադաթները գէպի ներս, իսկ միւս մասերում գէպի դուրս են ուղղուած: Այս եռանկիւնիները կոչւում են օձխոտ-եր: Թևքի բացուածքի արմատին կարած են լինում վեց կոճակ արծաթի դրամներից: Հարուստներն ալսպիսի կոճակներ կարում են աւելի շատ, մինչև արմուկը: Իսկ ալստեղից, երբեմն էլ զեռ շատ բարձրից մի զալթանի վրայով կարած է լինում արծաթի ալիւմատ—նշաձև և նշապի սնամէջ արծաթ:

Այս տեսակ արխալուղը կոչւում է թեքաւոր, որովհետեւ թևը արդէն կարուած, ամրացրած է, մինչդեռ սկզնադիրը կոչուած արխալուղների թևքերի վերին մասը կարուած է լինում հասարակ կտորից, և սրանց վրայից, միայն հարկաւոր գէպքերում, անց են

կացնում կռնամանները— նկարագրուած ձևով կարուած առանձին թեքեր, որ ուսերի մօտ երկու կռնակներով կապուած են արխալուղին:

Արխալուղի վրայից, մէջքին կապուած են դօտին, որ լինում է դարալի կտորից, 0,70 մետր լայնութեան, որ մի քանի ծալ են աւնում և $3-3\frac{1}{2}$ մետր երկարութեան, որ փաթաթում են մի քանի անգամ:

Արխալուղի կրծքի երկու կողմում, հարկաւոր դէպքերում կռնակներով ամրացնում են սնտանը:— Սա բաղկացած է երկու շարանից, որոնցից իւրաքանչիւրը մի զալթանի վրայ շարած և լետու մի նեղ շորի վրայ կարած 20—30 արծաթեայ քառակուսի կանոցներ և կամ հին դրամներ են:

Քիւրք.— Արխալուղի վրայից, տօնական օրերին, միշտ, ամառ, ձմեռ, հագնում են քիւրք, որ Ղարաքաղից է մօտ և միենուց տարազով է կարուած:— Ունի արխալուղի ձեւը, միայն թեքերը կարծ, մինչև արմուկներն են հասնում և ուղիղ են ձևած: Կարում են առանկապէս կարմիր թաւիչից և շուրջը, ինչպէս և թեքի ծալքերին և օձիքին, կարում չորս մաստ լայնութեան աղուէսի մօրթի:

ՀԱՆԴԵՐՁԻ ԱՐԺԷՔԸ.

	լիաւութ.	դանաւութ.
Շապիկ.	բութ. 1,10—2.	3 — 5 ր.
Շապկընկեր.	0,10—0,15.	0,10 — 0,15.
Արխալուղ.	3 — 3,50.	4 — 6.
Գօտի.	0,10—1.	1,20 — 2.
Երաս, սիւրմա և գիւլմա. .	2	10 — 15.
Քիւրք.	2	25 — 30.

Ընդամենը՝ 4,10—7,10. | 43,100—58,170

ՈՏՆԱՄԱՆ.

Ստոյրարար բոլոր կանալք, հարմաներն ու աղջիկները տարուայ մեծագոյն մասը բաղիկ են ման գալիս: Եւ եթէ մինը հագնում է՝ ծաղրում են, ասելով թէ կամենում է ցոյց տալ իւր հարստութիւնը: Երբ մի հեռու տեղ ուխտ են գնում՝ վերցնում են իրենց չորշկները, բայց ճանապարհին չեն հագնում, այլ միայն ուխտատեղիում: Սրա պատճառը մասամբ էլ այն է, որ չմոշկով ստատիկ դժուար է քալել: Ոտի հիւանդութիւններ անպակաս են սրանց մէջ: Միայն ձմեռը հագնում են կարծ գուլպա և չմոշկ (Տես նկար 2):

ԳԼԽԻ ՅԱՐԻԱՐԱՆՔ.

Նախ մագերը սանրում, երկուսի են բաժանում և առջևից կախ ձգում: Ապա մի սպիտակ, քառակուսի կտոր, որ սովորաբար սպիտակ մահուղվարից է լինում և կոչում է տեփալայոկ՝ եռանկիւնաձև ծալում ձգում են գլխին, անց կացնում բկի տակով և հանգուստում ծոծրակի մօտ: Այսպիսի մի կամ երկու տակալաշակներ նորն կերպ միմեանց վրայ կապելուց լետոլ՝ սրանց վրայից, գազաթին դնում են պոլին: Սրան պատրաստում են արալէս. մի երկար, բաց համեմատաբար նեղ շորի վրայ խմոր են քսում և 2 սանտիմ. լայնութեամբ ծալում, ապա մի թասի վրայ անց կացնելով՝ ծալրը միացնում ու կարում: Յետոյ վերի եզրերը փոքր ինչ լետ են բանում: Մեծութիւնը լինում է կողքի գազաթի համեմատ: Սրա վրայից մի մահուղվարի լաշակ են ձգում գլխին, որ բկի տակով անց կացնելով՝ ծոծրակի մօտ հանգուստում են: Յետոյ մի ամրակապակո—կարմիր քառակուսի կտոր եռանկիւնաձև ծալուած—ձգում են գլխին և ծածկելով ճակատի կէսը՝ ծալրերը ուղղակի ականջի վերելով տանում և ծոծրակի վրայ հանգուստում են: Հակատկապի վրայ կապում են սղագման, (տես նկար 1), որ ժապաւէնի վրայ կարուած երբեմն քսան կողէկանոց, երբեմն էլ հին դրամներ են, մօտաւորապէս 20—30 հատ: Երբեմն սա երկար է լինում: Ղազմի քուղբը (թելերը) անց կացնելով ծոծրակի վրայով՝ բերում են բկի տակ և ապա տանում ծոծրակի մօտ հանգուստում: Այժմ սովորութիւն է եղել, որ երկուսի բաժանած ծամերը առանձին առանձին ոլորում են և ալտի վրայով տանում, զազմի քուղից (ծնօտի տակ) անց կացնում ու նորից բարձրացնում, ոլորում նորն մագի վրայ, որպէս զի ծամը աւելի հաստանայ: Յետոյ դնում են կլորսկը.—մի եռանկիւնաձև ծալուած շորի մէջ, երկու տեղ, միմեանցից ծնօտի լայնութեան չափ հեռու դնում են բուրդ, բամբակ կամ շորի կտորներ, լետոյ ոլորում և դնլի վրայով տանում ծոծրակի տակ կապում) որպէսզի երեսը քառանկիւնի ձև ստանայ: Ապա կապում են Չանաբանդսը (տես նկ. 3. 1) և բաղկացած է երկու եռանկիւնաձև կտորներից, որ սովորաբար կանաչ զանաւուղից և կամ կարմիր թաւիչից է լինում, որի երեք կողմերն էլ լայն ժապաւէն է լինում կարած, մէջն էլ թելով տեղանագործած ու աստառած: Խրաքանչիւր եռանկիւնու ներքնագծի երկարութեամբ մի զալթանով շարած են լինում արծաթի թփեր: Երկու եռանկիւնիների ներքնակները ժապաւէններով մրացած են, գազաթնանկիւններից զալթաններ են ձգած: Այս շանաբանդը արալէս են ձգում, որ թփերը գալիս են ալտերի վրայով անցնող մագի հլուերի վրայ. ժապաւէններից մընն ընկնում է գազաթին, միւսը

ծնօտի տակ, իսկ երկու դավթանները կապուած են ծոծրակի վրայ: Յետոյ արդէն կապուած են քիթկալը, հարմները՝ կարմիր, սպիտակ կամ կանաչ, իսկ պառաւները՝ թուխ կամ սև: Սա քառանկիւնի կտոր է: Եռանկիւնաձև ծալուած, որ բերանի վրայով անց կացնելով՝ կապուած են ծոծրակի մօտ, անպէս որ բերանը ծածկուած է լինում: Պառաւները քիթկալի ներքին, եռանկիւնաձև մասը կրծքի վրայ բաց են թողնում, իսկ հարմները փաթաթում են բլի տակ: Այս բոլորի վրայ ձգում են մի քառանկիւնի, եռանկիւնաձև ծալուած սեպուղի—պոլու գլխի եպուղի, որը բերում անց են կացնում ծնօտի տակով և ապա կապում ծոծրակի մօտ:

Սրա վրայ արդէն ձգում են հարմները մի չարդաթ, տոնականը՝ կարմիր դարակից, իսկ սովորականը՝ մանրապուլթա կարմիր չթից:

Սա քառանկիւնի է, 2 մ. երկարութեան և $1\frac{1}{2}$ մ. լայնութեան, որը մի ծալով ձգում են գլխին, իսկ միւս ծալը հասնում է մինչև մէջքը: Ոտար մարդու պատահելիս՝ չարդաթը քաշում են վայր և երեսը նրանով ծածկում: Ոմանք չարդաթի երկու, վերին և ներքին ծոպուոր եղբերին ուլունքներ են շարում: Սրեք կամ չորս տարուայ հարմներն ու պառաւները գլխներին լալակ են ձգում: Սակարմիր, բաց առաւելապէս սպիտակ զոնից, կամ փաթուխից և կամ չթից մօտ 2 մետր երկարութեան կտոր է, փոքր ինչ եռանկիւնաձև ծալուած:

Գլխներն ալապէս փաթաթած պահում են ամբողջ օրերով, զիւնք և ցերեկ, և միայն շաբաթը մի անգամ լետ են անում և գլխերը լուանում: Ընդհանրապէս այս զարդերը բաւական կեղտոտ են լինում, ծխից դրամները սեացած: Շաբաթը միայն մի անգամ լետ անելու պատճառն այն է, որ կապելը բաւական չարչարանք և ժամանակ է խլում: Բաց ալապէս միշտ կապուած պահելու պատճառով՝ շատերի մազերը թափում են և շատ քիւրը երկար մազեր ունին: Մնօտն ու բուկն ամբողջապէս թոււում են: Ականջների մօտ վերքեր են գոյանում:

Տղամարդկանց հանգերձները նոյնն են՝ ինչ որ բոլոր զանգեղուրցիներինը.—մոխրագոյն շալից կարած չուխայ և վարտիք, իսկ չուխայի տակ սև կտակից արխալուգ: